

ESENȚA CONCEPTULUI DE BUNĂ-GVERNARE ÎN VIZIUNEA LUI ARISTOTEL PARTEA A II-A

Prof. univ. dr. Corina Adriana Dumitrescu,
Rectorul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”

Abstract: *Because the man met his sociability, eventually, in a politically organized community. Once they realized that association that is required to demonstrate its superiority; this can devote its ability to perform the functions for which he was "invented." Aristotle based both theory and good governance on its ways. The purpose of a regime that is based on good governance should be happy members of the political community.*

Keywords: *citizen, civil service, community, socialization, combination, lawmaker, democracy, middle class, demagoguery, freedom, happiness.*

Dimensiunea practică

Stagiritul nu s-a limitat doar la analiza regimurilor politice anterioare sau contemporane cu sine atunci când și-a formulat teoria politică, centrată pe identificarea celei mai bune formule de guvernare. Mai mult decât atât, a cuprins aproape genial, pentru epoca în care a trăit, „viața cetății”, în toate dimensiunile sale, „trăirea” acestora funcție de natura guvernării. Actorul principal al acestei „piese”, de altfel principală în jocul umanității, era fără îndoială cetățeanul cetății, acel formidabil *zoon politikon* contemporan lui Aristotel. Pornind de la premiza că cetatea reprezintă o mulțime formată din cetățeni, aflăm că nu tuturor li se atribuia această calitate, până la urmă similară unui titlu de noblețe.

Existau deci „cetățeni relativi” precum copii încă neînscrise și bătrânii eliberați de servicii, după cum existau cetățenii degradați civic, dar și cetățenii în înțelesul absolut al termenului. Aceștia din urmă au contat în evaluarea făcută în „Politica”, iar consemnarea lor ca atare era dată de participarea la decizia judecătorească și la funcția publică. Interesantă această delimitare între cele două activități, cea judecătorească – posibil de exercitat pe termen nelimitat și cealaltă, considerată în sine publică, dar limitată în timp și, de asemenea, irepetabilă ca exercițiu al unui asemenea mandat.

Desigur că o asemenea definiție a cetățeanului cunoștea și necesitatea legitimității sale dată de părinții celui în cauză, care trebuiau să fie ambii cetățeni, dar depindea de o anumită relativizare, în funcție de natura regimului politic, diferit de cel democratic căreia îi aparținea.

Dintre acești cetățeni, locuitori ei înșiși ai cetății, dar oarecum *primum între pares*, apăsarea cel care va fi recunoscut drept conducătorul lor, care însă era bine dacă înainte de a fi legitimat ca atare, ar fi fost la rândul său condus, desigur pentru a-i putea înțelege pe cei pe care urma să-i conducă și pentru a le cunoaște aspirațiile: „Cel condus este precum meșterul de flaut, iar conducătorul este flautistul care se folosește de ele” – ne spunea Aristotel în sensul mai sus-invocat.

Interesantă și mai ales perenă definiția pe care Aristotel o dă regimului politic: „organizarea cetății în raport cu diversele funcții și în special în raport cu cea suverană în toate”. Există așadar dintotdeauna o funcție „mai presus” decât celelalte ale statului care îi definesc, până la urmă esența, iar filozoful cel mai prolific al culturii occidentale oferă

un exemplu clar: „în democrație, suveran este poporul și dimpotrivă o minoritate este suverană în oligarhii”.

Motivația care determină asocierea omului în comunitate – în cetate – este și aceasta complicată și complexă. Astfel, în primul rând, omul are o natură socială, sociabilitatea din el îi generează primul impuls de asociere într-o comunitate. Mai apoi, există în om o tendință spre bunăstare care iată și aceasta îl determină să se asocieze până la urmă, în comunitatea cetății. Desigur că până la a ajunge la această formă superioară de asociere, - cetatea - el, omul, a trăit asocierea în familie, în cadrul diferitelor bresle, oportunități care l-au convins de beneficiul exercițiului asocierii. Asemenea asocieri anterioare celei din cadrul cetății au fost dominate de atitudinea, celui care vremelnic le conducea, centrată spre binele atât a celui condus cât și a celui care conduce. Atunci când această regulă fundamentală – regula binelui tuturor – este încălcată, în cercetarea la care ne referim, se afirmă clar că aveau loc derivații de la funcția publică, monedă a cetății, spre regimuri defectuoase, străine de interesul cetății, care prin însăși natura sa ”este o comunitate de oameni liberi”.

Discuția legată de locul și rolul legiuitorului în cetatea bunăstării teoretizată de către Aristotel este deosebit de importantă, deoarece ne spune acesta că judecătorul trebuie să stabilească cele mai corecte legi pentru realizarea binelui comunității, ocupând astfel o poziție de prim rang în interiorul comunității statale.

Caracterul practic al celor cuprinse în această monumentală lucrare “Politica”, se fundamentează pe doi piloni extraordinari: pe de-o parte s-au avut în vedere guvernări care au existat înainte de viața autorului și guvernări contemporane siesi, iar pe de altă parte, s-a creat o adevărată “tehnologie” de atingere a celei mai bune guvernări, plecând de la datele realității. Autorul a apreciat că au existat trei regimuri demne de evaluat și anume, regalitatea, aristocrația și republica menționând totodată și deviațiile acestora, respectiv tirania, oligarhia și democrația.

Democrația la rândul ei comportă diferite forme de manifestare: uneori ea îngăduia participarea tuturor cetățenilor la conducerea cetății alteori participarea era îngăduită numai celor care erau liberi și, în fine o altă formă era aceea în care treburile cetății erau guvernate de către aceea care erau lipsiți de surse de venit care însă erau plătiți pentru această activitatea.

Oligarhia cunoștea, la rândul ei mai multe forme: Aristotel se referă la situația în care exista o așa-zisă "clasă de mijloc" bazată pe domnia legii, mai apoi este descrisă acea oligarhie dominată de influența unei categorii mai puțin numeroasă dar mai bogată și, în fine oligarhia celor foarte puțini dar extrem de bogați care cunoștea succesiunea în sfera puterii.

Desigur că analiza profundă, în enunțul tuturor elementelor componente atât a democrației cât și a oligarhiei i-a permis marelui gânditor să reliefeze atât aspectele pozitive cât și pe cele pe care le-a considerat negative, în ambele cazuri.

Aceeași evaluare comparativă, până la urmă, i-a îngăduit să poată "modela" un anumit mod ideal poate de buna-guvernare. Categorical, în finalul acestui demers, Aristotel a conchis că "cea mai bună comunitate politică este cea alcătuită din cei de mijloc, iar în al doilea rând buna guvernare este posibilă, de bună seamă în acele cetăți în care elementul mediu este numeros și puternic, pe cât posibil, decât celelalte două la un loc sau cel puțin decât una dintre cele două părți".

Experiența și cunoștințele sale în materia teoriei statului i-au îngăduit lui Aristotel să afirme supremația acestui tip de comunitate politică însoțit de buna sa guvernare al căror fundament de natură pur economică îl reprezintă "averea mijlocie și suficientă" a majorității populației. Spre deosebire de această comunitate, atât democrația cât și oligarhia prezentau deviații, stări de conflict și, în fine, dominația unei categorii asupra celeilalte, exercitată strict în interes propriu. Solon și epoca Atenei guvernată de Solon

reprezenta un argument în plus atât pentru susținerea teoriei potrivit căreia cel mai bun conducător poate fi acela care provenea din clasa de mijloc cât și pentru modelul de societate și de buna-guvernare care, iată, uneori, e drept, vremelnic, chiar a existat.

Cetatea este studiată atât din punct de vedere al calității sale compusă din bogăție, educație, obârșia nobilă, dar și al laturii sale cantitative care presupunea "superioritatea mulțimii". Aceste trăsături aparțin deci tuturor cetățenilor indiferent de natura regimului instituit după cum tot o caracteristică comună era și aceea a prezenței unei categorii de mijloc între celelalte categorii sociale ale comunității politice.

Regimurile politice, indiferent de natura lor, fiind alcătuite de către oameni și pentru oameni, desigur, că aveau ca și acum, de altfel, în primul rând trăsături fundamentale comune.

La originea articulării acestor caracteristici, Aristotel considera că s-ar afla așa numitele de către el însuși "trucuri" utilizate pentru diversificarea "jocului politic" dar și pentru aplicabilitatea lui, cum erau adunarea, funcțiile și tribunalele. Epoca medie, modernă și contemporană a denumit această prezentare a acestor însușiri comune regimurilor politice drept "separația puterilor în stat" dar iată ca aceasta exista și se practica cu multe secole înaintea erei noastre în cadrul acelor regimuri politice care toate cunoșteau existența celor trei "corpuri": deliberativ, acel corp care se ocupă de funcții și, în fine, cel judecătoresc. Similitudinea între diversele regimuri politice mergea mai departe de prezența comună a acestor "corpuri" adică adesea până la competențe identice atribuite acestora. Desigur că, la un moment dat, se crea și diferența între diferitele tipuri de regimuri politice, iar specificul era dat de modalitatea concretă de exercitare a acestor competențe, de existența sau de inexistența unui echilibru între acestea și, nu în ultimul rând de accesul unora, sau al tuturor la ocuparea pozițiilor în cadrul acestor "corpuri".

Specificitatea fiecărui regim se adâncește mai apoi, prin durata funcțiilor în cadrul fiecărui "corp", de asemenea din numărul de mandate, prin modalitățile de investitură în funcție și nu în ultimul rând, prin căile de accedere la diversele funcții.

Controverse puteau să apară și la momentul studiului realizat de către Aristotel în legătură cu elementele definitorii ale așa-zisei funcții publice până la urma precum și la necesitatea și utilitatea acestora. O altă problemă legată tot de teoria funcției a fost și a rămas aceea privitoare la cumulumul de funcții adesea reclamat ca fiind obiectiv de îndeplinit. Desigur "peisajul funcțiilor" era adesea asemănător în diferitele regimuri însă pe lângă funcțiile comune, de bază, necesare cetății fiecare regim avea grijă să-și creeze și funcții și funcțiuni specifice. Diferențele apăreau de la nivelul celor care erau îndrituiți să desemneze funcțiile, mai apoi de unde erau selectați viitorii ocupanți ai acestor funcții și nu în ultimul rând modalitatea concretă a realizării acestei proceduri.

O atenție deosebită s-a acordat cercetării corpului judecătoresc care, la rândul său, putea să fie diferit în funcție competentă, mod de construcție și de competență.

Remarcăm organizarea riguroasă, specializată, în medie opt la număr a tribunalelor determinată firesc de natura diferită a conflictelor pe care erau chemate să le supună judecării lor. Interesant de remarcat existența tribunalelor politice despre care Aristotel aprecia că erau într-atât de importante încât determinau chiar "schimbările regimurilor politice". După elementele definitorii ale regimurilor cărora le aparțineau se configura până la urmă și "corpul judecătoresc", ajungând astfel, la rândul lor să fie apreciate drept democratice, oligarhice sau aristocratice.

Stabilitatea regimurilor se poate datora unor elemente comune dar, de asemenea și schimbările acestora pot avea cauze comune. Una dintre acestea, apreciată drept majoră rezultă din lipsa, adesea, a clasei de mijloc, menită, atunci când există sau ar exista să "arbitreze" conflictele dintre categoriile sociale dominante.

Factorul uman individual, la rândul său, poate determina binele sau răul cetății, consolidarea unui regim sau, dimpotrivă chiar și dispariția acestuia. Acest tip de factor uman special este și acela al demagogului (demagogilor), care în numele unor așa-zise idealuri, la care majoritatea poate adera vremelnic, incită adesea la schimbări ale regimurilor. Adesea însă, la rândul lor, asemenea personaje apucă să cunoască efectul-bumerang al acțiunilor lor subversive prin revenirea la putere a celor pe care i-au izgonit.

Demagogul a fost și rămâne însă o figură a tuturor regimurilor chiar dacă vehemența sa și direct proporțional "succesul" său diferă de la o epocă la alta, de la o comunitate umană la alta.

Aristotel aprecia ca esențială pentru o bună guvernare efemeritatea exercitării diferitelor mandate în cadrul puterii, considerând acest lucru drept o bună pavază împotriva apariției tiraniei.

Totodată el a remarcat și modalitățile concrete de manipulare ale populației de către aceia care se ocupau de consolidarea și menținerea unui regim sau al altuia prin exagerarea temerilor din cadrul comunității, prin descrierea unor pericole depărtate ca fiind iminente și nu în ultimul rând prin monitorizarea strictă a conflictelor sau a potențialului de conflicte dintre diversele categorii sociale.

Regimurile mai aveau în comun și pericolele care le amenințau integritatea, printre acestea, la loc de frunte fiind corupția acelor care ocupau diferite funcții, adesea suspecți de fraudarea fondurilor comune. Soluția preconizată la această maladie de către Aristotel era aceea potrivit căreia funcțiile trebuiau ocupate de acei înstăriți și nu îngăduiau nicio sursă de câștig pentru aceasta.

Deși a remarcat, într-o mai mare măsură, elementele comune ale diferitelor regimuri politice, Aristotel a considerat necesar să definească, drept model pentru buna-guvernare regimul democratic, "așezat", în viziunea sa pe principiul fundamental al libertății.

Manifestarea conceptului de libertate consta, după filozof, în posibilitatea de a conduce și, în egală măsură de a fii condus, proprie fiecărui membru al comunității care a ales pentru existența sa regimul democratic.

Suntem aproape în prezența, teoretică, a unei libertăți individuale absolute deoarece conținutul conceptului cuprindea trăirea după propria voință.

O dată această premiză consacrată drept principiu definitiv pentru democrație toate celelalte apar drept consecințe firești ale acesteia: toți îi conduc și sunt conduși de către toți, accesul neîngrădit la orice funcție, mandate limitate pentru a le veni tuturor-teoretic rândul și, de ce nu, plata acestor dregătorii etc. Sistemul de drept care organiza și plătea o asemenea comunitate neîndoielnic asigura și egalitatea totală a membrilor acestei cetăți.

După prezentarea și analizarea echilibrată a diferitelor tipuri de regimuri cu guvernarea lor cu tot, Aristotel revine la lait-motivul operei sale: care este cea mai buna-guvernare, capabilă deci să asigure fericirea cetății?

Nimic mai simplu: aceea care își propune drept scop asigurarea fericirii cetății și este capabilă să aibă ca rezultat al activității sale atingerea acestui ideal.

Ce este fericirea?

Nimic mai complicat decât răspunsul la această întrebare, deoarece atât întrebarea cât și răspunsul are miliarde de titluri. Din rațiuni care țin de forța intelectuală a lui Aristotel acesta a știut să găsească elementul definitiv al fericirii, mai mult decât atât în Politica, cât și în "Etica nicomahică", în "Metafizica" și nu în ultimul rând, în "Retorica", este drept în perioade diferite, reușește să prezinte adevărata cale prin care se poate atinge fericirea. Principala grijă a politicii este aceea de a face ca „cetățenii ei să fie ființe de o calitate neîndoielnică, altfel spus, oameni cinstiți și capabili de acțiuni nobile”. Scopul asocierilor politice nu este numai apărarea intereselor materiale, ci viața fericită a

omului considerat cetățean liber al Statului. Căci omul nu e numai un individ izolat, ci și un „animal social” care își împlinește modul de viață în comunitate cu Statul.

Iată deci că întreaga acțiune, a tuturor instituțiilor care alcătuiau mecanismul de stat, era obligatoriu îndreptată spre atingerea stării de fericire a cetății dacă dorea să realizeze buna-guvernare. Deci, pentru înțelegerea acestei părți din gândirea lui Aristotel va mai trebui prezentată dimensiunea morală care caracterizează buna-guvernare.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Aristotel, (2001), *Politica*, Ed. Iri, București.
- [2] Aristotel, (1988), *Etica Nicomahică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.
- [3] Aristotel, (1996), *Metafizica*, Ed. IRI, București.
- [4] Aristotel, (2004), *Retorica*, Ed. IRI, București.
- [5] Tsatsos, C., (1979), *Filosofia socială a vechilor greci*, Ed. Univers, București.